

MAASTRICHTSE PIJPENMAKERS UIT DE 17e, 18e EN 19e EEUW

door Thomas Baas

Inleiding

Tot voor kort was er over de fabricage van kleipijpen in Maastricht weinig bekend. Een half jaar archiefonderzoek heeft hierin echter de nodige verandering gebracht. Hetgeen nu volgt is niet het verhaal over Maastrichtse pijpenmakers, maar niet meer dan de weergave van de voorlopige stand van zaken.

De 17e eeuw

Evenals in vele andere Nederlandse steden waren het ook in Maastricht soldaten van voornamelijk Engelse origine die de fabricage van kleipijpen introduceerden. In het nabij Maastricht gelegen Luik was in de 20er jaren van de 17e eeuw al sprake van kleipijpenfabricage door o.a. *Thomas Candis*, *Robert Hammes* en *Robert Swynborne*, namen die duidelijk een Engelse afkomst verraden.

Thomas Candis was behalve pijpenmaker ook handelaar in tabak en pijpjarde. In 1641 neemt Candis ene *Aymond* aan als leerling pijpenmaker. De Luikse pijpenmakers *Joris van Ouverdinck* en *Noel Sarton* nemen in respectievelijk 1639 en 1659 leerlingen in dienst.

De oudste vermelding van een Maastrichtse pijpenmaker dateert uit 1634. Uit dat jaar kennen we een contract waarin de pijpenmaker en soldaat *Derijck Hendrijcx* zich verplicht om gedurende vier achtereenvolgende jaren pijpen te maken voor de koopman *Claes Henningh*, die *Derijck* elk jaar 100 karrevrachten pijpjarde levert om mooie *toebaxpijpen* van te maken.

Vanaf 1650 komen we in Maastrichtse archieven met grote regelmaat pijpenmakers tegen. Zo vinden we in 1652 *Joris Brocke* en *Joseph Robertson*, die na aanvankelijk soldaat te zijn geweest allebei het pijpenmakersvak gaan uitoefenen.

In de 50er jaren van de 17e eeuw komen we voor het eerst een telg van het beroemde pijpenmakersgeslacht *Granbrou* tegen. In 1657 neemt mr. pijpenmaker *Thomas Granbrou* als leerjongen *Joannes Clercx* aan. Hoewel we *Thomas Granbrou* uit diverse archiefbronnen kennen, is dit het enige waarin hij meester pijpenmaker wordt genoemd.

Een zoon van Thomas, eveneens Thomas genaamd, wordt ook pijpenmaker. In 1677 neemt hij *Jan Gielissen* als leerling aan. Uit een verklaring, in 1721 door *Thomas Granbrou jr.* afgelegd ten overstaan van notaris *Corstius*, blijkt dat *Benedict Cremer* van 1709 tot 1721 bij Thomas heeft gewerkt. Gedurende deze pe-

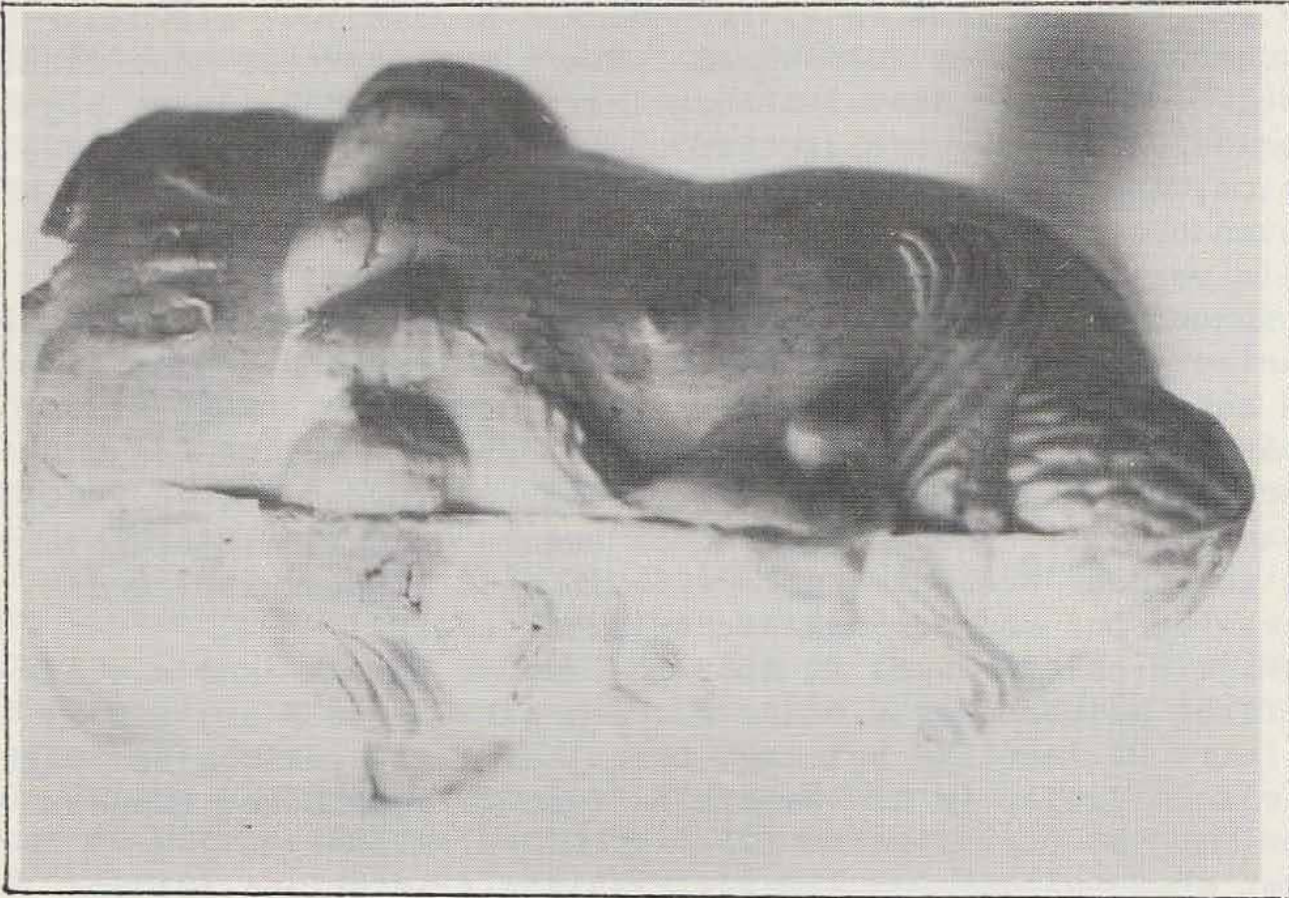
riode, zo verklaart *Granbrou*, heeft Benedict bij hem het vak geleerd. In feite is deze verklaring een getuigschrift t.b.v. Benedict.

Een broer van hem, Daniel Cremer, was gehuwd met Maria Granbrou, een dochter van *Thomas Granbrou jr.* Dat de *Granbrou's* als het ware een familiebedrijfje vormden, blijkt uit een in 1704 afgelegde verklaring van Magdalene Kempeners, de vrouw van *Matthijs Granbrou*. Van 1688 tot 1697 hebben Matthijs en Magdalena in het kwartier van de Landtscroon gewoond. Tussen twee huizen was een gangetje, waarin Magdalena *de cluijten liet treden*. Voor deze bezigheid had ze toestemming nodig, die ze niet altijd kreeg. In dat geval werden de kluiten in haar kelder gekneed. Het mag duidelijk zijn: met *cluijten treden* wordt m.i. niets anders bedoeld dan het kneden van de pijpafde.

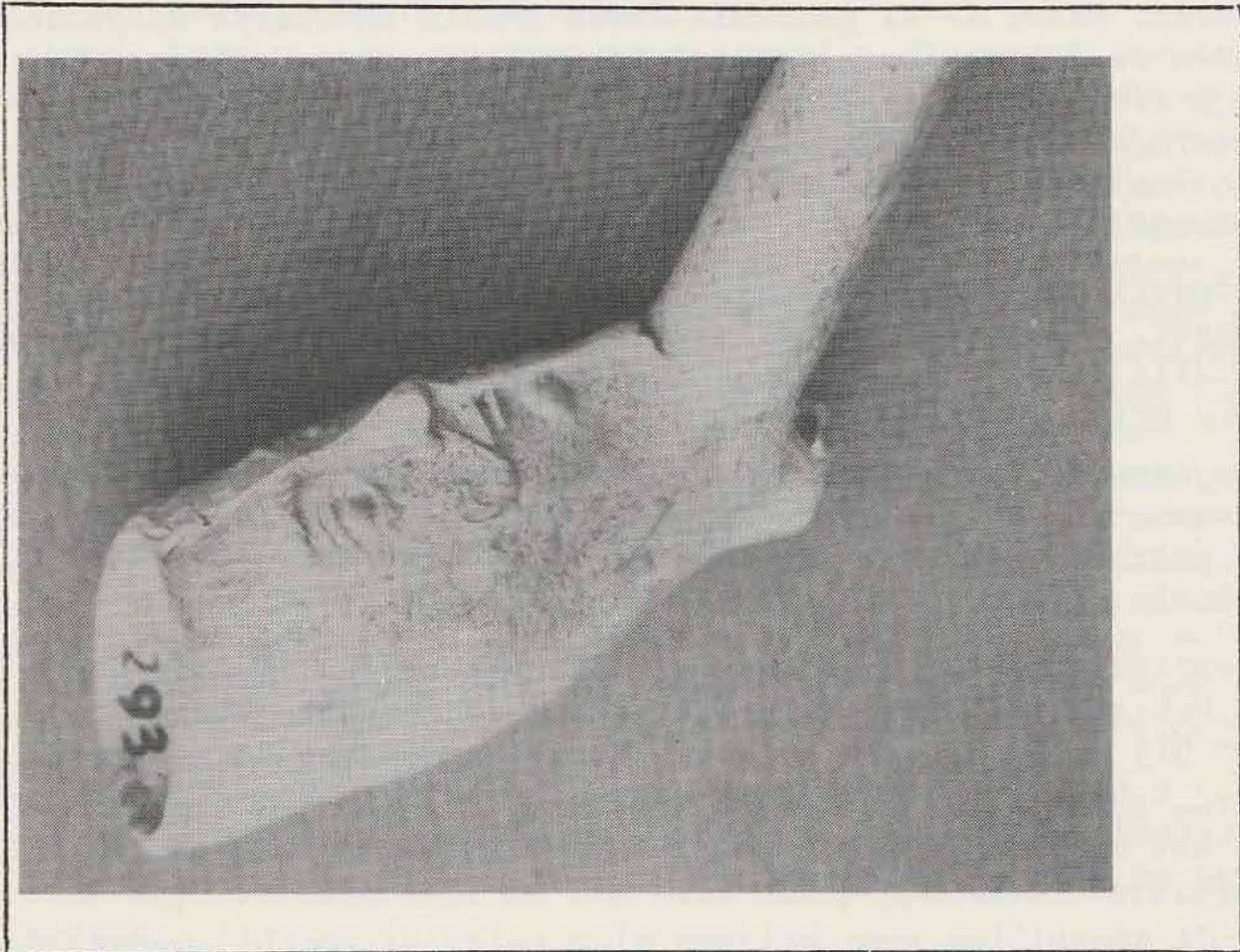
Thomas Granbrou en *Dionijs Michiels* kunnen we zo'n beetje beschouwen als de 'stamvaders' van de Maastrichtse kleipijpenfabricage. In 1674 worden zij ingeschreven in het burgerboek van de stad Maastricht en treden zij eveneens toe tot het cremersambacht. Het cremersambacht is een beetje te vergelijken met onze huidige Kamer van Koophandel. Iedereen die handelswaar wilde verkopen, moest lid zijn van het cremersgilde.

In 1668 koopt *Dionijs Michiels* een pand in de Mariastraat met de toepasselijke naam DE GROETE TOEBAXPIJPE. Tussen de families *Granbrou* en *Michiels* bestaan nauwe banden. *Dionijs* huwde met Maria Stevens, de weduwe van *Thomas Granbrou*. Hierdoor werden Thomas, Steven en Matthijs Granbrou zijn stiefzoons. De familie *Granbrou* is ongetwijfeld van Engelse origine. De oudste schrijfwijze van de naam is Grandborowe. In het graafschap Kent ligt een stadje met dezelfde naam. Dit graafschap telde vroeger talloze pijpenmakerijen. Steven Granbrou keerde omstreeks 1700 terug naar Engeland.

Zowel Steven als Thomas hebben het pijpenmakersvak uitgeoefend. Dat deze nering geen vetpot was, blijkt duidelijk uit het testament, dat *Dionijs* en Maria in 1686 laten opmaken. In dit document heet het, dat zij hun huidige welstand hebben bereikt "...met haeren sueren arbeijdt ende int sweet des aenschijns." Ook blijken Matthijs, Steven en Thomas, de kinderen uit haar eerste huwelijk met *Thomas Granbrou*, nu niet bepaald in rooskleurige omstandigheden te leven, getuige de volgende zinsnede uit het testament: "...ende dat zij de testatrice (i.c. Maria Stevens) noch gemelte haere voorkinderen van haeren man ende vader zal(iger) anders niet geerfd hebben als de thien geboden voor een testament, ende dat bovendien deselve voorkinderen meermalen in hunnen overvallende noodt tot subsi-

THOMAS GRANBRO

Maastrichtse 'Jonas'

die van haer ambacht ende pijpenmaeken soo in gelt als andersints hebben moeten assisteren." Het citaat spreekt voor zich. Zowel Dionijs als Steven hebben leerjongens opgeleid tot pijpenmaker. In 1692 verklaart *Nicolaas Marloye* uit het plaatsje Terlon, dat hij de afgelopen drie maanden ononderbroken bij Steven heeft gewerkt en gedurende deze periode de stad niet heeft verlaten noch dienst heeft genomen in het leger.

De inhoud van de acte is op het eerste gezicht ietwat merkwaardig. Als we echter bedenken, dat een leerjongen gedurende een aaneengesloten periode van 2 à 3 jaar het vak moest leren, wordt de acte wat begrijpelijker. Voldeed je niet aan deze voorwaarde, dan kon men je vakbekwaamheid in twijfel trekken. De acte is blijkbaar opgemaakt om eventuele twijfels hierover weg te nemen. *Nicolaas Marloye* is in 1710 pijpenmaker in de buurt van het Noordfranse plaatsje Mézieres.

Dionijs Michiels neemt in 1681 *Jan Cauwen* en *Jan Jans* aan als leerling pijpenmakers. *Claes Janssen* gaat in 1686 bij hem in de leer. De leertijd bedraagt twee jaar. Het weekloon bedraagt drie schellingen in het eerste en twee gulden in het tweede jaar.

Naast de Granbrou's en Dionijs Michiels zijn er nog tal van andere pijpenmakers, die in de 17e eeuw in Maastricht hebben gewerkt. Naast de al genoemde *Joris Brocke* en *Joseph Robertson* kennen we *Robert Prescott*, *Arnold Delleur*, *Aert Janssen*, *Philip Lovini*, *Jan Claessens*, *Fredrick Olthoff*, *Cornelis de Laverne*, *Jan Peters* en *Adriaan Mourlion*. Gerrit Mourlion, een zoon van *Adriaan* vinden we van 1686 tot 1701 als pijpenbakker in Gouda.

De onderlinge verhoudingen zijn niet altijd even rooskleurig geweest. Vier pijpenmakers sluiten in 1663 een overeenkomst om aan alle geruzie en onenigheid een eind te maken. Het viertal maakt prijsafspraken over vier soorten pijpen, nl.:

- geglaasde pijpen 24 stuiver per dozijn
- gemene pijpen 18 stuiver per dozijn
- slechtste pijpen 12 stuiver per dozijn
- stukke pijpen 6 stuiver per dozijn

Bovendien bevat de overeenkomst een boetebeding. Indien een van het viertal handelt in strijd met de gemaakte afspraken, moet hij f25,- betalen aan de wezen of armen van de stad en f25,- t.b.v. de overige comparanten. De overeenkomst wordt ondertekend door *Dionijs Michiels*, *Joris Brocke*, *Cornelis de Laverne* en *Adriaan Mourlion*.

Dat de geschillen over prijzen niet helemaal voorbij waren,

blijkt uit een ruzie tussen Jan Peters en Philip Lovini. In 1669 beschuldigt Lovini Jan Peters ervan, dat hij onder de prijs werkt, waardoor Lovini geen afzet meer vindt voor zijn produkten. De emoties lopen zo hoog op, dat Jan Peters Lovini te lijf gaat met - hoe kan het ook anders - een pijpevorm.

De 18e eeuw

In de 18e eeuw zijn het leden van de families *Claessens*, *Granbrou*, *Scheer*, *Regout* en *Nierstrasz*, die als pijpenmakers in Maastricht werkzaam zijn.

Leden van de familie *Claessens* hebben tussen ca. 1690 en 1780 pijpen gemaakt. *Hendrik*, *Theodoor Willem* en *Gerard Claessens* komen we in deze periode tegen als pijpenmakers. Pijpenmaker *Jan Claessens* die in 1698 een huis genaamd DE DYCKE PIJPE in de Sint-Antoniusstraat huurt, was waarschijnlijk hun vader. De familie *Claessens* woonde later in de Boschstraat. Als *Theodoor Willem* in 1753 overlijdt, zet zijn broer *Hendrik* de pijpenmakerij voort.

Magdalena Claessens, een dochter van *Hendrik*, trouwt in 1777 met de uit het Duitse Burtscheid afkomstige *Johan Leonard Nierstrasz*, die het pijpenmakersvak geleerd heeft op het bedrijf van zijn schoonvader. Het is echter niet bekend hoelang hij het bedrijf heeft voortgezet.

Hendrik Scheer, een buurman van de familie *Claessens*, heeft eveneens als pijpenmaker gewerkt. Vreemd genoeg wordt hij op de op hem betrekking hebbende archivalia slechts één keer genoemd als pijpenmaker. Dat *Hendrik Scheer* een tamelijk onbeduidende pijpenmaker moet zijn geweest, blijkt uit een verklaring van *Magdalena Claessens* uit 1772 t.b.v. *Maria Elisabeth Scheer*, een dochter van *Hendrik*. Het document zegt o.m.: "*Dat voor het overige Maria Elisabeth Scheer met haar broeders en susters van seer geringe en schaamele ouders zijn voor(t)komende, welk gelijk voorseijd, allernaast der comparante wijlen ouders huijs gewoont en zig eenigermaate voor sooveel sij konden quasi met pijpenbakken erneert hebben welke nochtans voor het grootste gedeelte bij wijlen der comparante vader Hendrick Claessen gekogt wierden, bij welken zij (bedoeld wordt de fam. Scheer) ook dikwerf geld ter leen voorgekeert ontvangen hebben, zonder dat deeze ouders oyt of oyt tenminste met haer comp. weten voor het minste binnen deese stad of elders ge-goedt of gevest zijn geweest.*"

Over de pijpenmakers van het geslacht *Regout* is slechts weinig bekend. Volgens de auteur van het GEDENKBOEK SPHINX is ene *Carolus Regout* halverwege de 17e eeuw als pijpenmaker werkzaam geweest.

Petrus Carolus Regout, de derde zoon van voornoemde *Carolus Regout*, huurt in 1734 twee huizen in de Boschstraat. Het huurcontract werd in 1753 vernieuwd. In de acte wordt hij "*de eersame Petrus Regout, borger ende mr. pijpenmaker*" genoemd.

Twee schetsen van een pijpenoven uit het einde van de 18e eeuw zijn tot op heden de enige afbeeldingen van een Maastrichtse pijpenoven. De schetsen werden gemaakt door Matthias Soiron in opdracht van *Petrus Henricus Regout*. Op de schetsen staat, dat de oven voor Regout is gebouwd. Jammer genoeg staat er niet bij waar dit is gebeurd.

In 1770 heeft Regout geprobeerd om zijn pijpenfabriek naar Luik te verplaatsen. Op zijn request aan de prins-bisschop, waarin hij vraagt om gedurende tien achtereenvolgende jaren een pijpenfabriek in Luik te mogen vestigen, wordt welwillend gereageerd. Regout krijgt toestemming, maar zijn voornemens zijn nooit uitgevoerd om de simpele reden, dat de heren Lefevre en Boussemart hem een slag voor waren.

De 19e eeuw

Omdat het archiefonderzoek zich tot nu toe voornamelijk op de 17e en 18e eeuw heeft toegespitst, kennen we uit de 19e eeuw slechts een klein aantal pijpenmakers.

In 1839 richt *A. Schrijnemakers* een verzoek tot het college van B en W van Maastricht om in zijn huis "*een oven tot het bakken van aarden pijpen*" te mogen installeren. Dit verzoek wordt ingewilligd.

Twee jaar later klagen de gezusters Nijpels bij de gemeente over het ongerief, dat zij van de belendende pijpenbakkerij van dhr. Schrijnemakers ondervinden. Tot op heden zijn dit de schaarse gegevens over de pijpenmaker en -bakker Schrijnemakers.

In 1845 vestigt zich een lid van het beroemde pijpenmakersgeslacht *Knoedgen* in Maastricht. *Jan Knoedgen* werkt van 1845 tot 1853 in Maastricht. Hij merkte zijn pijpen met de initialen *JK* en de *vijfpuntige ster*, het stadswapen van Maastricht. In 1853 vertrekken de Knoedgens naar het Belgische plaatsje Bree. De pijpenmakers *Johannes* en *Johannes Lodewijk Dehue* hebben ongeveer gelijktijdig met de Knoedgens pijpen geproduceerd.

Johannes richt in 1845 een verzoek tot de gouverneur van Limburg om achter zijn huis in de Capucijnenstraat nr. 1080 een oven te mogen plaatsen tot het bakken van aarden pijpen. Na een onderzoek door de stadsbouwmeester naar eventuele overlast verlenen Gedeputeerde Staten toestemming aan Dehue om onder bepaalde voorwaarden een pijpenbakkerij op te richten. Op 13 juni 1845 werd de toestemming verleend, maar op 4 augustus van

hetzelfde jaar moet *Johannes Dehue* het werk in zijn fabriek stilleggen, omdat de bepalingen t.a.v. brandgevaar onvoldoende werden nageleefd. *Dehue* voerde als hielmerk de initialen *JD* met een vijfpuntige ster. Na 1860 wordt *Johannes Lodewijk Dehue* nergens meer als pijpenmaker vermeld.

In 1850 komen we een lid van de beroemde familie *Wingender* tegen in Maastricht. Het bevolkingsregister vermeldt, dat *Pieter Wingender* en zijn vrouw op 8 april 1850 naar het Belgische Bree zijn vertrokken. Hoelang *Wingender* in Maastricht heeft gewoond en of hij er ook gewerkt heeft, is nog onbekend.

Leden van de familie *Steinebach* waren voorlopig de laatste pijpenmakers in Maastricht. Vanuit het Belgische Jemeppe komt *Pieter Jan Steinebach* in 1858 naar Maastricht om een jaar later samen met de *Knoedgens* naar Bree te vertrekken.

Pierre Jean vertrekt in 1860 naar Heer, een plaats in de Belgische provincie Namen. Het bedrijf wordt voortgezet door *Carolus Henricus* en *Pieter Lodewijk Steinebach*.

Het is nog zeer de vraag, of de *Steinebachs* tussen 1858 en 1879 continu pijpen hebben gemaakt. In de gemeenteverslagen over deze jaren wordt hun aardenpijpenfabriek niet elk jaar vermeld. In 1880 richten *Carolus Henricus* en *Pieter Lodewijk* een aardenpijpenfabriek op. De vestiging van deze nieuwe fabriek is eveneens een reden om te twijfelen aan een continue produktie tussen 1858 en 1879.

Pieter Lodewijk Steinebach neemt de zaak in 1885 over. Hij adverteerde regelmatig in de *Limburger Koerier*, een dagblad dat in een groot deel van de provincie Limburg werd gelezen. De advertenties geven een goede indruk van het door hem gevoerde assortiment. Van de pijpen genoemd in de advertenties wordt slechts een soort als 'Maastrichts fabrikaat' aangeduid, wat ongetwijfeld betekent, dat deze in eigen fabriek werd gemaakt. De advertenties maken eveneens duidelijk, dat men niet meer kon leven van de verkoop van pijpen alleen.

Naast pijpen verkocht *Steinebach* immers ook allerhande rookaccessoires. Hoewel hij de enige pijpenmaker was in Maastricht en wijde omgeving kon er absoluut geen sprake zijn van een monopoliepositie. In 1892, als *Pieter Louis Steinebach* zijn pijpenfabriek sluit, komt er voorlopig een einde aan ruim drie eeuwen pijpenfabricage in Maastricht.

Nadere bijzonderheden

Veel pijpenmakers woonden in het zg. Boschstraatkwartier, een wijk aan de noordkant van de stad. Pijpenmakers als *Regout*, *Claessens*, *Scheer*, *Nierstrasz* en *Steinebach* woonden hier in resp. de 17e, 18e en 19e eeuw. Anderen woonden verspreid over

de stad in o.a. de Wolfstraat, Brusselsestraat en Hoogebrugstraat.

Pijpaarde

In België komt pijpaarde voor rond de plaatsen Andenne, Namen en Huy. In Duitsland wordt deze delfstof o.a. aangetroffen in het Westerwald. Geologisch gezien is het mogelijk om in de omgeving van Maastricht pijpaarde te vinden. Een artikel uit de 30er jaren beweert zelfs, dat de Maastrichtse pijpenbakkers hun pijpaarde in de nabijheid van de stad dolven. Jammer genoeg vermeldt de auteur geen bron, zodat deze bewering voorlopig naar het rijk der fabelen moet worden verwezen.

Met vrachtschepen werd de pijpaarde via de Maas vervoerd.

Schepen die van Maastricht naar Luik en vice versa voeren, moesten de tol te Eijsden passeren. Overigens moeten we wel bedenken, dat van alle pijpaarde, die de tol te Eijsden passeerde, slechts een deel in Maastricht terecht kwam.

Uit de 17e eeuw zijn een aantal verklaringen van pijpenmakers over pijpaarde, waaruit blijkt, dat zij deze kochten van o.a. de abdis van Andenne en Jeroen Bodart uit dezelfde plaats.

Zo verklaart *Dionijs Michiels* in 1687, dat hij al ruim dertig jaar zijn pijpaarde van de abdis van Andenne koopt. Willem Bouillion en zijn zoon Marten verklaren in 1696, dat zij gedurende zestien jaar hun pijpaarde zowel bij de reeds genoemde abdis als bij Jeroen Bodart hebben gekocht.

De pijpenmakers op hun beurt verkochten af en toe pijpaarde aan geelgieters, die hiervan mallen maakten voor crucifixen en dergelijke.

Ovens

Sommige pijpenmakers lieten hun pijpen bij pottenbakkers bakken. Pijpenmakers met een grote produktie beschikten vaak over eigen ovens. Naast de al genoemde ovens van *Regout* en *Schrijnemakers* kennen we uit de 17e eeuw nog twee vermeldingen over ovens. Als Aert Janssen in 1682 een huis huurt in de Boschstraat, mag hij daarin op eigen kosten een pijpenoven bouwen, mits hij deze afbreekt als hij de huur opzegt. Steven Granbroe verhuurt in 1675 zijn huis in de Mariastraat aan Willem Loets. Deze verlangt, dat de oven wordt afgebroken.. De schouw en de schoorsteenmantel moeten weer worden hersteld. De schouw was zeer waarschijnlijk door Steven Granbroe omgebouwd tot oven.

Inventaris

In 1722 wordt op verzoek van *Thomas Granbrou de Oude* een inventaris opgemaakt van de roerende goederen welke zich bevin-

den ten huize van *Thomas Granbro de Jonge*.

Per vertrek wordt een opsomming gegeven van de zich daarin bevindende spullen. Zo bevinden zich

- *in het bakhuis:*
 - . *een stenen bak*
 - . *een oude aard kuip*
 - . *een klopbank*
 - . *38 pijpeplanken*
- *in het beneden werkhuis:*
 - . *een oude aard kuip*
 - . *een oude werkbank*
 - . *3 oude planken*
- *in het bovenste werkhuis:*
 - . *een werkbank*
 - . *een ijzeren kachel*
 - . *17 werkplanken*
 - . *7 ongemonteerde schroeven*
 - . *6 pijpeschroeven*
 - . *7 koperen pijpevormen*
 - . *16 kleine trimplanken*
- *op de zolder achter het werkhuis:*
 - . *13 koperen pijpevormen*

Tot nu toe is dit de enige mij bekende inventaris van een Maastrichtse pijpenmakerij.

De inventaris geeft een indicatie van de grootte van het bedrijf. Er worden twintig koperen vormen en zes pijpeschroeven genoemd. Zes kasters konden dus gelijktijdig pijpen maken. In de inventaris is sprake van zeven ongemonteerde schroeven. Hiermee worden zeer waarschijnlijk pijpeschroeven bedoeld, wat het totale aantal op dertien brengt. Dat er geen oven wordt vermeld, hoeft ons niet te verbazen, omdat de inventaris alleen roerende goederen beschrijft.

Staatkundige situatie

De Staatkundige situatie in Maastricht zorgde nogal eens voor wrijvingen. Maastricht was tweehurig: de prins-bisschop van Luik en de hertog van Brabant en later diens rechtsopvolgers deelden er de macht. Dit verklaart de spreuk: *Een heer is geen heer; twee heren is een heer*.

Ook in de rechtspraak kwam deze tweeherigheid tot uitdrukking: er bestond zowel een Luiks als een Brabants rechtscollege. In 1740 was er weer eens onenigheid gerezen tussen de prins-bisschop van Luik en Brabant. Dit leidde ertoe, dat de prins-bisschop pijpaarde tot contrabande verklaarde. De pijpaarde mocht de tolleren te Namen en Huy niet passeren, waardoor de

Maastrichtse pijpenbakkers verstoken bleven van de aanvoer van deze voor hun bedrijf onontbeerlijke grondstof. Het stadsbestuur wordt dan ook verzocht om te bewerkstelligen, dat de pijpaaarde als vanouds weer vrijelijk over het territoir van de prins-bisschop mag worden vervoerd. In hun verzoek aan het stadsbestuur wijzen de pijpenbakkers er nadrukkelijk op, dat door het verbod op uitvoer van pijpaaarde de werkgelegenheid voor ongeveer 200 mensen op de tocht komt te staan.

Ook ten aanzien van de invoerrechten ontstonden er af en toe problemen. Dit ondervond *Petrus Regout*, die in 1742 bij het comptoir van Baelen werd aangehouden. Op zijn kar vervoert hij 12 korven pijpen waarover hij invoerrechten moet betalen. Baelen ligt op Luiks grondgebied en omdat de commiezen van mening zijn, dat Regout een Brabander is, moet hij onanks protesten zijnerzijds toch invoerrechten betalen. Het zal niet de laatste keer zijn, dat het heffen van invoerrechten nadelig uitpakt voor de Maastrichtse pijpenbakkers.

In 1752 beklagen de pijpenbakkers zich schriftelijk bij het stadsbestuur. Ondertekenaars van het request zijn de gebroeders *Claessens* en de weduwe *Scheer*. In het request schetsen zij een beeld van hun negotie, dat ik de lezer niet wil onthouden:

Voor en na het beleg van Maastricht in 1748, zo zeggen zij, was de pijpenfabricage een florerende bedrijfstak. De zeven meesters hadden ruim honderd arbeidslieden en knechten in dienst. Maastrichtse pijpen werden uitgevoerd naar Holland, Duitsland, Brabant en vonden gretig aftrek in de wijde omgeving. De vraag was zo groot, dat zij er niet eens aan konden voldoen. Plotseling kwam de klad in de afzet, omdat steden waar eveneens pijpenmakers woonden, invoerrechten gingen heffen op "vreemde pijpen". In Brabant moet voor ieder gros "vreemde pijpen" 13 stuivers, in Gouda 8 stuivers en in Hasselt voor elke korf een schelling worden betaald. Ook de stad Luik heft een invoerrecht op pijpen.

De pijpen die vanuit Holland, Brabant en Duitsland in Maastricht op de markt komen, worden echter niet belast. Deze pijpen worden zelfs met "*gehele karren binnen de stad gebracht en verkocht.*"

De situatie is zo slecht geworden, dat vier meesters met hun knechten naar Brabant zijn vertrokken om daar een nieuw bestaan op te bouwen. Vooral de Duitse pijpen zijn een grote concurrent voor de Maastrichtse produkten. De Duitse pijpenmakers hebben de pijpaaarde maar voor het opscheppen en bovendien is het stookhout er stukken goedkoper, waardoor zij aanmerkelijk lagere produktiekosten hebben, wat de prijs van het pro-

dukt natuurlijk sterk beïnvloedt. De Maastrichtse pijpenmakers kunnen hiertegen niet concurreren en verzoeken het stadsbestuur om protectionistische maatregelen. Besloten wordt, dat uitsluitend leden van het cremersambacht vreemde pijpen binnen de stad mogen verkopen.

In 1777 is het weer raak. De pijpenmakers *Regout, Scheer, Claessens en Nierstrasz* richten een verzoek tot het stadsbestuur om maatregelen te nemen tegen de invoer van vreemde pijpen die in grote hoeveelheden in de stad worden verhandeld. Sinds 1775 worden er veel "*Duijtsche of Ceulsche*" pijpen in Maastricht verkocht. De stad heft geen invoerrechten op deze pijpen, hetgeen nadelig is voor de afzet van de lokale pijpenbakkers. Het stadsbestuur neemt dezelfde maatregel als in het jaar 1752: alleen leden van het cremersambacht mogen vreemde pijpen binnen de stad verhandelen.

Het verzoekschrift maakt ook melding van het feit, dat er een verbod op de invoer van pijpjaarde uit Brabant is en een verbod op de invoer van Maastrichtse pijpen naar Brabant. Dit maakt twee dingen duidelijk. De Maastrichtse pijpenmakers moesten voortaan hun pijpjaarde van elders halen en ongetwijfeld is dit het Westerwald geweest. In de tweede plaats raakten de Maastrichtenaren Brabant als afzetgebied kwijt.

Merken en toeschrijvingen

Hoewel op dit moment de namen van ca. 30 pijpenmakers bekend zijn, blijft het moeilijk om produkten aan bepaalde personen toe te schrijven. Voorlopig kunnen we alleen relaties leggen tussen hielmerken met initialen en de tot nu toe bekende pijpenmakers.

De hielmerken met de initialen *AM, JB, JS* en *WB* zouden kunnen worden toegeschreven aan *Adriaan Mourlion, Joris Brock, Johannes Scheer* en *Willem Bouillion*.

In de tachtiger jaren hebben met name de heren Huveneers en Hoogers veel pijpen en pijpfragmenten in Maastricht verzameld. Zij vonden o.a. fehl-brand en ongerookte exemplaren die aan plaatselijke pijpenmakers kunnen worden toegeschreven.

De 17e-eeuwse Maastrichtse pijpen hebben vaak een langgerekte, ietwat slurfvormige ketel en een vrij dikke steel. De pijpen zijn vaak slordig afgewerkt. Van de zg. Walter Raleighpijpen kennen we in Maastricht vele varianten. De gezichten hebben meestal een zwakke expressie. Veel van deze pijpen maken de indruk in slechtsluitende mallen te zijn gemaakt.

De foto bij dit artikel toont een van de mooiste pijpen, die in Maastricht gevonden zijn. De bovenkant van de ketel vertoont het randschrift THOMAS GRANBRO. Waarschijnlijk is het

een zelfportret. Als dat inderdaad zo is, zien we hier een van de weinig overgebleven afbeeldingen van een 17e-eeuwse pijpenmaker.

Samenvatting

Samenvattend kunnen we concluderen, dat er vanaf de tweede helft van de 17e eeuw tot het einde van de 19e eeuw een klei-pijpenindustrie is geweest in Maastricht.

De produkten werden niet alleen voor de lokale en regionale markt geproduceerd, maar vonden tevens hun weg naar de gewesten Holland en Brabant, alsmede naar het naburige Duitsland. De bloeitijd van de Maastrichtse pijpenfabricage ligt in de eerste helft van de 18e eeuw.

Aanvankelijk kocht men de pijpaaarde in Andenne en Namen. De aanvoer hiervan werd wel eens bemoeilijkt door de vaak instabiele politieke situatie tussen de prins-bisschop van Luik en de hertog van Brabant, in casu diens rechtsopvolgers. Als alternatief konden de pijpenmakers pijpaaarde uit het Duitse Westerwald betrekken.

BRONNEN

- Omdat het onderzoek nog in volle gang is, zal het voor ieder duidelijk zijn, dat in dit stadium wordt afgezien van een bronvermelding.

OPROEP AAN DE LEZERS

Na het verschijnen van de PKN-monografie *Afstammelingen van Westerwaldse pijpmakers in beide Limburgen en Pijpenfabriek Trumm-Bergmans te Weert* in 1985 zijn er zoveel nieuwe gegevens en pijpen uit privé collecties en bodemvondsten boven water gekomen, dat wij besloten hebben een nieuwe uitgave over deze materie samen te stellen. Het betreft de pijpenfabricage in Luik, Bree, Maaseick in Belgisch Limburg en Maastricht, Roermond, Stevensweert, Weert, Nederweert, Venlo en Gennip in Nederlands Limburg.

Mocht u beschikken over nog ongepubliceerde gegevens over deze pijpmakerscentra, allen gelegen in of nabij de Euregio, dan zouden wij u zeer erkentelijk zijn als wij daarover (uiteraard met bronvermelding) zouden kunnen beschikken voor ons verder onderzoek.

Thomas Baas

Jos Engelen